

თალიბანის განაქტიურების შედეგები ავღანეთში

ნინო ბილიგაშვილი

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი, სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის, საერთაშორისო ურთიერთობებისა და საერთაშორისო უსაფრთხოების სამაგისტრო პროგრამის სტუდენტი

ნუსა ლოცულაშვილი

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის, სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის საერთაშორისო ურთიერთობებისა და საერთაშორისო უსაფრთხოების სამაგისტრო პროგრამის სტუდენტი

ხელმძღვანელი: მაია კაკანაძე

ისტორიის დოქტორი, კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის სოციალურ მეცნიერებათა ფაკულტეტის ასოცირებული პროფესორი. საქართველოსა და ირანის სამეცნიერო ანალიტიკური ცენტრის ხელმძღვანელი.

აბსტრაქტი

ავღანეთში განვითარებულმა ბოლოდროინდელმა მოვლენებმა საერთაშორისო საზოგადოების ყურადღება მიიქცია. თითქმის ყველა მედია საშუალების მეშვეობით ინტენსიურად შექდება ავღანეთში მიმდინარე მოვლენები. ავღანეთიდან აშშ-ს ჯარების გასვლის შემდეგ ამა წლის აგვისტოში ტალიბებმა მოახერხეს თითქმის მთლიანი ავღანეთის და მათ შორის დედაქალაქ ქაბულის დაკავება. ამ მოვლენამ რადიკალურად შეცვალა, როგორც ადგილობრივი, ისე რეგიონული და საერთაშორისო პოლიტიკური დღის წესრიგი. ექსპერტების უმეტესობა თვლის, რომ 2021 წელს ავღანეთის ტერიტორიაზე მივიღეთ იგივე სიტუაცია, რაც არსებობდა 1996-2001 წლებში (ტალიბანის მმართველობის „პირველი“ პერიოდი) თვითგამოცხადებული ისლამურ საამიროში, რომელსაც ტალიბანი ხელისუფლებაში ყოფნის დროს შარიათის წესებით მართავდა ქვეყანას.

მიუხედავად იმ მიდევნებისა, რომელიც ბოლო წლების განმავლობაში ავღანეთში განხორციელდა, ვარაუდობენ, რომ როგორც კი საერთაშორისო ძალები ქვეყნიდან გავლენ, ვითარება კვლავ კრიტიკული გახდება როგორც პოლიტიკური, სამხედრო და ეკონომიკური თვალსაზრისით, ასევე ადამიანის უფლებების სფეროში, რაც რეალურად დადასტურდა კიდევ.

საკვანძო სიტყვები: თალიბანი, ალ-კაიდა, ამერიკის შეერთებული შტატები, ფუშუნები.

Consequences of Taliban activism in Afghanistan

Nino Giligashvili

Caucasus International University, Faculty of Social Sciences, Master's Degree Program in International Relations and International Security.

Nutsa Lotsulashvili

Caucasus International University, Faculty of Social Sciences, Master's Degree Program in International Relations and International Security.

Supervisor - Maia Kapanadze

Doctor of History, Associate Professor, Faculty of Social Sciences, Caucasus International University. Head of the Scientific Analytical Center of Georgia and Iran.

Abstract

Recent developments in Afghanistan have attracted the attention of the international community. Almost all media outlets intensively cover the latest proceedings in Afghanistan. After the withdrawal of the US troops from Afghanistan in August this year, the Taliban managed to capture almost the entire Afghanistan, including the capital Kabul. This event radically changed the local, regional and international political agenda. Most experts believe that the situation in Afghanistan in 2021 was similar to the self-proclaimed Islamic Emirate of 1996-2001 (the "first" period of Taliban rule), which was ruled by the Taliban under Sharia law. Despite the accomplishments made in Afghanistan in recent years, it is predicted that as soon as the international forces leave the country, the situation will again become critical as politically, militarily and economically, also in the human rights area, which has actually already been confirmed.

საკვანძო სიტყვები: Taliban, al Qaeda, United States, Pashtuns.

შესავალი

ავღანეთის თემა კვლავინდებურად აქტუალურია და მსოფლიოს ყურადღების ცენტრშია. მიზეზი ამ ყველაფრის გახლავთ მისი ჯერ კიდევ შორეული წარსული და აწ უკვე დღევანდელი, რაც განსაზღვრავს ავღანეთის, როგორც სახელმწიფოს მომავალს, ასევე იმასაც, თუ რა გავლენას იქონიებს ავღანეთში განვითარებული მოვლენები საერთაშორისო პოლიტიკაზე. მიმდინარე წლის აგვისტოში ტალიბანმა დაამყარა კონტროლი ქაბულზე. ვარაუდობენ, რომ ქვეყანა დაუბრუნდება იმ წარსულის, რაც 20 წლის წინ გადაიტანა. ამასთან დაკავშირებით აღსანიშნავია, თალიბანის ლიდერების განცხადება, რომ ავღანეთი არ გახდება ტერორისტების ბაზა, რომელიც მიმართული იქნება დასავლეთის წინააღმდეგ, მიუხედავად მათი ამ განცხადებისა, ავღანეთში შექმნილი სიტუაციიდან გამომდინარე უკვე ისმის კითხვა იმის შესახებ, თუ როგორ მართავს ისლამისტური დაჯგუფება თალიბანი ქვეყანას.

ავღანეთში უკანასკნელ პერიოდში განვითარებული მოვლენების შესახებ სამეცნიერო კვლევები ჯერჯერობით ცოტაა და საჭიროა აღნიშნულ საკითხზე სამეცნიერო ნაშრომების შექმნა. წინამდებარე სტატიაში შეძლებისდაგვარად განვიხილავთ ავღანეთში არსებულ სიტუაციას, შექმნილი ვითარების წინაპირობებსა და სამომავლო პერსპექტივებს. ასევე მასში წინა პლანზე გამოტანილი ის ძირითადი გამონკვევები, რომლებიც თავს იჩინეს ავღანეთის უახლეს ისტორიაში.

კვლევის მეთოდოლოგია

თანამშრომლობითი უსაფრთხოების თეორია, რომელიც ეყრდნობა კონფისიული კონცეფციას და მოიცავს სახელმწიფოების მხრიდან საერთო საფრთხეების აღიარებასა და მასზე ერთობლივ ძალისხმევას.

ავღანეთის ისტორიის მოკლე მიმოხილვა

მოძრაობა თალიბანი ავღანეთში გასული საუკუნის 70-იან-80-იან წლებში მიმდინარე სამოქალაქო ომის დროს შეიქმნა, ყანდაჰარში. თავდაპირველად მასში განვითარებული იყვნენ, ლტოლვილი ფუშუნები და საბჭოთა კავშირის წინააღმდეგ ჩართული ომის ვეტერანები. მათი იდეოლოგია ისლამურ ფუნდამენტალიზმს მოიცავდა, ადგილობრივ ფუშუნურ ჩვეულებებთან ერთად. მაშინ, მათ მიზანს წარმოადგენდა ისლამური ნორმების აღდგენა და ამით „მშვიდობის“ დაბრუნება ავღანეთში. გასული საუკუნის 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან აიღეს ავღანეთის დედაქალაქი ქაბული და ქვეყანაში დაამყარეს თეოკრატიული რეჟიმი, რომელიც გაგრძელდა 5 წელი - 1996-2001წწ.

თალიბების მოქმედება აძლიერებდა რეგიონალურ დაძაბულობას და იწვევდა დესტაბილიზაციას, როგორც ქვეყნის შიგნით, ისე მის ფარგლებს გარეთ. მათი ხელისუფლებაში ყოფნის დროს, განადგურდა ქვეყნის ინფრასტრუქტურა და ბევრი სკოლა თუ საგანმანათლებლო დაწესებულება დაიხურა.

2001 წელს ნიუ-იორკში განხორციელებული 11 სექტემბრის ტერორისტული აქტი გახდა ერთგვარი გარდამტეხი მომენტი, როგორც აშშ-ისთვის, ასევე მთლიანად მსოფლიოსთვის. აშშ-ს მიზანს წარმოადგენდა შურისძიება ოასამა ბინ ლადენსა და ალ-კაიდაზე. ამ მიზნის განსახორციელებლად ის სამხედრო ძალის გამოყენებაზეც მზად იყო, რათა ხელში ჩაეგდო თალიბანის ლიდერები. აღნიშნული ორგანიზაცია კი ამდროს ავღანეთის 90%-ს აკონტროლებდა¹. საბოლოოდ, 2001 წლის დეკემბერში ქაბულში შეიქმნა ახალი მთავრობა საერთაშორისო სამშვიდობო ძალებით უსაფრთხოების შესანარჩუნებლად.

აშშ-მ და მათმა მოკავშირეებმა 20 წლიანი მისიის განმავლობაში სცადეს დემოკრატიული ინსტიტუტების მშენებლობა ავღანეთში, რაშიც არ იყო გათვალისწინებული ის საუკუნოვანი ტრადიციები, რაც დამკვიდრებული იყო ქვეყანაში განსაკუთრებით კი სოფლებში.²

აშშ-ს ავღანეთთან მიმართებაში თავდაპირველად ამოძრავებდა მოკლევადიანი მიზნები, თუმცა მოკლევადიანი მიზნები შეცვალა გრძელვადიანმა მიზნებმა, რათა თავიდან აეცილებინათ ექსტრემიზმის საფრთხეები ავღანეთიდან.

ავღანეთის შემთხვევაში აშშ-ს მხრიდან ეს იყო მიდგომა, რომელიც ეფუძნებოდა სამხედრო ოკუპაციას. სამხედრო ორგანიზაციები არ აღმოჩნდნენ მზად სამოქალაქოებზე ორიენტურებული მისიებში ეფექტურად ჩართვისათვის. როგორცია ეროვნული იდენტობის ხელშეწყობა, პოლიტიკური ინსტიტუტების ჩამოყალიბება თუ დემოკრატიული პრაქტიკის დანერგვა.

აშშ-ს პრეზიდენტმა ბარაკ ობამამ თავის 2009 წლის საჯარო მიმართვაში, რომელიც ეხებოდა ავღანეთსა და პაკისტანში სამომავლო ღონისძიებებს, განაცხადა, რომ 18 თვეში ამერიკის ჯარი დაიწყებდა ავღანეთის ტერიტორიის დატოვებას. პრეზიდენტი ასევე აღნიშნავდა, რომ მიზანი იგივე რჩებოდა: ალ-კაიდას დაშლა ავღანეთსა და პაკისტანში და მისგან მომავალი საფრთხეების განეიტრალება ამერიკისა და მის მოკავშირეებისათვის. ამ ამოცანის განსახორციელებლად, ავღანეთში შემდეგი მიზნები იქნა დასახული; არ

¹ ლეკვიშვილი გიორგი, სამხედრო ოკუპაციის წარუმატებლობის მიზეზები, (სადოქტორო დისერტაცია) ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2018, გვ.47.

² Wittmeyer Alicia P.Q. 2013, p.29.

უნდა მისცემოდა ალ-კაიდას საშუალება, რომ ჰქონდა უსაფრთხო თავშესაფრები და თალიბანის წინსვლის შეჩერება. ამასთან ერთად, ავღანეთის უსაფრთხოების ძალების უნარიანობისა და მთავრობის გაძლიერება, რათა მათ ავღანეთის მომავალზე პასუხისმგებლობის აღება შესძლებოდათ.³

ტრამპის პრეზიდენტობის დროს 2020 წელს ტალიბანმა და აშშ-მ ხანგრძლივი მოლაპარაკებების შედეგად ხელი მოაწერეს სამშვიდობო შეთანხმებას. ამ ხელშეკრულების თანახმად ავღანეთი იღებდა ვალდებულებას შეესრულებინა შემდეგი პირობები: ავღანეთის ტერიტორია არუნდა გამოეყენებინათ სხვადასხვა დაჯგუფებებს და ინდივიდუალურ პირებს აშშ-ისა და მისი მოკავშირეების უსაფრთხოების საწინააღმდეგოდ; ავღანეთის ტერიტორიიდან ყველა უცხოური ძალების მშვიდობიანად გაყვანა უნდა მომხდარიყო დათქმულ ვადებში.⁴

“დროა ავღანეთში ომი დასრულდეს.”⁵ განაცხადა აშშ-ს პრეზიდენტმა ბაიდენმა 2021 წლის 31 აგვისტოს. მან ასევე განაცხადებდაში თქვა, რომ იგი გამოიყვანს ამერიკელ ჯარს ავღანეთიდან, რომლითაც დასრულდება სამხედრო გასვლა 2001 წლის 11 სექტემბრის თავდასხმებიდან 20 წლისთავამდე, რამაც შეერთებული შტატები მიიყვანა მის ყველაზე ხანგრძლივ ომში.

თალიბების მიერ კონტროლის სრულად დამყარება ავღანეთზე. უამრავი ექსპერტის განხილავის საგანი გახდა ის თუ რამდენად მოსალოდნელი იყო თალიბანის გააქტიურება აშშ-ს ჯარების გასვლის შემდგომ ავღანეთში. ჩვენი აზრით ეს მარტივი დასაწახი იყო. საფრანგეთმა ჯერ კიდევ 2021 წლის მაისში დაიწყო ფრანგული ორგანიზაციების, მათი ოჯახის წევრების, სალემოში მომუშავე ავღანელების ევაკუაცია. აქვე ეჭვს იწვევს ისიც რომ ის სახელმწიფოები, რომელთაც რეგიონში აქვთ რიგი გავლენებისა, ბოლო პერიოდში ერთმანეთთან დაპირისპირების ნაცვლად, ამჯობინებენ მოლაპარაკებას, ინტერესთა ბალანსს, საერთო კონკრეტულად მიმართული ინტერესების განაწილებას და სხვა.

თალიბების ფინანსური წყარო და შეიარაღება. ხშირად აღნიშნავენ, რომ აშშ-მ ტალიბებს დაუტოვა იარაღი, რაზეც ცენტრალური სარდლობის მეთაურმა გენერალ მაკენზიმ განაცხადა, რომ ყველა ის საფრენი აპარატი, ჯავშანმანქანა თუ სხვა ტექნიკა, არის მწყობრიდან სრულად გამოყვანილი და მათი აღდგენა ვეღარ მოხერხდება, რაც სამომავლოდ საფრთხეს არ წარმოადგენს. რაც შეეხება ფინანსებს ბოლო გამოქვეყნებული მონაცემებით თალიბანი შედის უმდიდრეს ტერორისტულ ორგანიზაციათა ხუთეულში. მათი შემოსავლის ძირითად წყაროს წარმოადგენს: ნარკოტიკები (ოპიუმის მსოფლიო ექსპორტის 90% მოდის ავღანეთზე), ბუნებრივი რესურსების მარაგი, გადასახადები, მიღებული უცხოური სუბსიდიები, უძრავი ქონება და ა.შ.

რეგიონული აქტორების ინტერესი. ავღანეთში გამოიკვეთა იმ ძალების დომინირება, რომელთაც ისარგებლეს მსოფლიო წესრიგში მიმდინარე ცვლილებებით და ეს ქვეყნები არიან რუსეთი და ჩინეთი. ამას მოწმობს ისიც, რომ პირველივე დღეებში ჩინეთმა გამოთქვა მზაობა მჭიდრო კავშირსა ქაბულის ახალ რეჟიმთან. მასთან ერთად კი რუსეთმა, ყაზახეთმა, გერმანიამ და ევროკავშირის სხვა ქვეყნებმაც, რითაც აღიარეს თალიბანი ავღანეთში ოფიციალური მხარედ.

პაკისტანი ოდითგანვე დიდ როლს თამაშობდა და დღემდე თამაშობს თალიბანის არსებობაში. როგორც ვიცით, ავღანეთის ტომობრივ გაერთიანებაში ერთ-ერთი უდიდესი ნაწილი არის ფუშთუნი, რომელსაც თალიბანი ეყრდნობა. თვით პაკისტანშიც კი მილიონობით ფუშთუნი ცხოვრობს. აქედან გამომდინარეობს, რომ თალიბანის უკან დგას პაკისტანი და მასთან მჭიდრო ურთიერთობაში მყოფი ჩინეთიც.

კონფერენცია დოჰაში 2021. თალიბანის ერთ-ერთმა სპიკერმა ზაბიჰულა მუჯაჰიდმა 2021 წლის 9 ოქტომბერს ჟურნალისტებს განუცხადა, რომ მათ ჰქონდათ დეტალური დისკუსია დოჰას ამერიკულ დელეგაციასთან და ეს დისკუსია გაგრძელდებოდა ასევე ხვალ მთელი დღის განმავლობაში.⁶

სახელმწიფო დეპარტამენტის ჩინოვნიკის თქმით, აშშ-მ მოუწოდა ტალიბანს, რომ პატივი სცეს ავღანელთა უფლებებს, მათ შორის ქალებსა და გოგონებს და შექმნას ინკლუზიური მთავრობა ფართო მხარდაჭერით.

ვინაიდან ავღანეთს ემუქრება მძიმე ეკონომიკური შედეგები და შესაძლო ჰუმანიტარული კრიზისი „ჩვენ ასევე მოვახდენთ ზენოლას თალიბანისადმი, რათა ჰუმანიტარულმა სააგენტოებმა მოახდინონ თავისუფალი მიწოდება საჭიროების სფეროებში,“⁷ - თქვა ოფიციალურმა პირმა.⁸

იმავ დღეს ზაბუჰულა მუჯაჰიდმა განაცხადა, რომ მათი მიზანია შემდგომ შეხვედრებზე ამერიკელებთან

3 Barack Obama, President's Public Address to the Nation on Future Measures in Afghanistan and Pakistan, 2009, p.5.

4 გურემიძე სიმონ, აშშ-ტალიბანის სამშვიდობო შეთანხმება, წარმატებული ნაბიჯი თუ ახალი გამოწვევების დასაწყისი?

“აღმოსავლეთმცოდნეობის მაცნე”, N3 თბილისი, 2020, გვ. 40.

5 Michael D. Tankersley Shear and Jim, Biden Defends Afghan Pullout and Declares an End to Nation-Building, The New York Times, 2021. <https://www.nytimes.com/2021/08/31/us/politics/biden-defends-afghanistan-withdrawal.html>.

6 Hansler Jennifer, US delegation meets with Taliban representatives in Doha, 2021, <https://edition.cnn.com/2021/10/08/politics/us-taliban-doha-meetings/index.html>.

7 Hansler Jennifer, US delegation meets with Taliban representatives in Doha, 2021, <https://edition.cnn.com/2021/10/08/politics/us-taliban-doha-meetings/index.html>.

8 Hansler Jennifer, US delegation meets with Taliban representatives in Doha, 2021, <https://edition.cnn.com/2021/10/08/politics/us-taliban-doha-meetings/index.html>.

და ასევე ევროპელ დელეგატებთან ერთად იმსჯელონ და ჰქონდეთ მათი შეხედულებები და წინადადებები ავღანეთში არსებული სიტუაციის შესახებ.⁹

თალიბანის დამოკიდებულება ქალების მიმართ. თალიბანის სპიკერმა ზაბიჰულა მუჯაჰიდმა ქალების დამშვიდება სცადა და თქვა, რომ ქალებს და მამაკაცებს აქვთ იგივე უფლებები. მაგრამ ავღანელ ქალებს კარგად ახსოვთ თალიბანის მმართველობის წინა პერიოდი (1996-2001 წწ.) მათ ქალებსა და გოგონებს აუკრძალეს განათლების მიღება, მუშაობა და შეუზღუდეს თავისუფლება. იმ დაპირებისა რაც, ახლა იყო განცხადებული ზაბიჰულა მუჯაჰიდის მიერ, ვნახოთ რამდენად თანაბარი უფლებებით შემოიფარგლებიან ამჯერად.¹⁰

დასკვნა

საბოლოოდ შეიძლება ითქვას, რომ ავღანეთის სამთავრობო ძალების სწრაფმა დაშლამ და თალიბანის მიერ ძალაუფლების ხელში ჩაგდება შეძრა მსოფლიო. ავღანეთის მისიის დრამატული დასასრული აუცილებლად დააყენებს სამხედრო ინტერვენციების მომავლის საკითხს. მოსალოდნელია, რომ ახლა ევროპელი პოლიტიკოსებისთვის უფრო რთული იქნება დაარწმუნონ თავიანთი მოსახლეობა საზღვარგარეთ სამხედრო ჩარევის სარგებელში და ლეგიტიმურობაში. მნიშვნელოვანია აღარ განმეორდეს ავღანეთში დაშვებული შეცდომები. მომავალ სამხედრო ინტერვენციებს უნდა ჰქონდეთ მკაფიოდ განსაზღვრული და მიღწევადი მიზანი, მათი განხორციელებისათვის აუცილებელი საშუალებებით.

ამ ყველაფრის მიუხედავად ვფიქრობთ, არ შეიძლება ავღანეთის მისიის მთლიანად უგულებელყოფა. 20 წლიანი მისიის ფარგლებში ქვეყანაში მეტ-ნაკლებად დაისადგურა სტაბილურობამ, ადამიანთა უფლებების კუთხით მოხდა მნიშვნელოვანი ნაბიჯების გადადგმა, განსაკუთრებით ქალთა უფლებების მხრივ დასავლურმა აზროვნებამ მაინც შეაღწია ამ ქვეყანაში.

გამოყენებული ლიტერატურა

1. Durso, J. (2021). Afghan Warlords: Back To The Future? Last viewed: October 18, 2021, <https://thehill.com/opinion/international/565586-afghan-warlords-back-to-the-future>
2. Lewis Cohen, Lawrence Mannion, Kate Morrison. Research Methods in Education, 6th Edition, 2012.
3. Lekveishvili Giorgi, Reasons for the failure of the military occupation, (doctoral dissertation) Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, 2018.
4. Barack Obama, President's Public Address to the Nation on Future Measures in Afghanistan and Pakistan, 2009.
5. Gureshidze Simon, US-Taliban peace agreement, a successful step or the beginning of new challenges? Herald of Oriental Studies, Tbilisi, 2020.
6. D. Michael, Tankersley Shear and Jim, Biden Defends Afghan Pullout and Declares an End to Nation-Building, The New York Times, 2021. <https://www.nytimes.com/2021/08/31/us/politics/biden-defends-afghanistan-withdrawal.html>.
7. Hansler Jennifer, US delegation meets with Taliban representatives in Doha, 2021, <https://edition.cnn.com/2021/10/08/politics/us-taliban-doha-meetings/index.html>
8. Petrov P. Victor, 2021 <https://www.britannica.com/place/Afghanistan>
9. Gureshidze Simon, Return of the Taliban - preconditions and interests of regional actors, N4th Edition, Tbilisi, 2021, <https://openjournals.ge/index.php/hos/article/view/2844/3027>
10. Tavenne Emily, 5 Questions on Afghanistan: What Brought Us to This Point, and Where Do We Go Now? The American University, 2021, <https://www.american.edu/sis/news/20210827-5-questions-on-afghanistan-what-brought-us-to-this-point-and-where-do-we-go-now.cfm>
11. Shapiro Jeremy, The fall of the Afghan government and what it means for Europe, 2021, https://ecfr.eu/publication/the-fall-of-the-afghan-government-and-what-it-means-for-europe/#Security_and_defence

9 Hansler Jennifer, US delegation meets with Taliban representatives in Doha, 2021, <https://edition.cnn.com/2021/10/08/politics/us-taliban-doha-meetings/index.html>.

10 Durso, J. Afghan Warlords: Back To The Future?, 2021, <https://thehill.com/opinion/international/565586-afghan-warlords-back-to-the-future>